

Te voet, 6e jg N&L, dec 2000 / JANUARI 2001

Wandelen door de millennia

DOOR FRANK FLIPPO

Op de drempel van het jaar 2000 is wandelen –althans in de westerse wereld– een ware hype. Dat is wel eens anders geweest. Homo Erectus liep om aan eten te komen, om te vuchten, om vijanden aan te vallen of om een beschutte slaappleats te zoeken. Pas duizenden jaren later, toen lopen luxe werd, ontstond het recreatieve wandelen: bij de gratie van het lopen kunnen laten. 'te voet' maakt een speurtocht door de millennia en onderzoekt de ontwikkeling van het wandelen. Van oosterse wijsgeren, middeleeuwse pelgrims, Italiaanse humanisten en Duitse dandy's tot de globe-trottende lifestyle-wandelaar van het jaar 2000.

Voor de uitvinding van het wiel, voor de draagstoel of voordat de mens paarden, ezels en olifanten tot rijdier maakte, had hij alleen zijn twee voeten om zich mee voort te bewegen. Homo Erectus liep om aan eten te komen, om te vluchten, om vijanden aan te vallen of om een beschutte slaappleats te zoeken. Rij- en trekdiere of beëdienden die je draagstoel droegen, bleven tot pakweg 1870 de enige vervoermiddelen naast de benen-wagen. Toen gingen de eerste treinen rijden, en werd het toeris-

jammerend om zijn moeder. Desondanks bereikte hij de top. De hem beloofde lichamelijke onsterfelijkheid bleef uit, maar als historisch verschijnsel roept hij nog altijd verbazing op en afgrijzen. Er zijn natuurlijk veel meer 'oude wandelaars': in bijbelse tijden beklimt Mozes de berg om zijn stenen tafelen te halen, en ook de hele Middeleeuwen door bleef wandelen in dienst van een spirituele opdracht.

ANGST

In Europa was in elk geval tot de

Canterbury Tales een onovertroffen beschrijving van deze spirituele wandelaars die met de kerken als baken en Rome, Canterbury of Compostella als eindpunt, kilometers vraten. Verder had je troubadours. Zij trokken van hot naar haar om zingend in hun levensonderhoud te voorzien, maar deden

eid en van hunnen kamp met ge-
n komenden triomf der laatste
ing der natuur en den weder-
oude dichters traden, z

vervolg van pagina 21

MARS BERICHTEN

Franciscus achterna

In een lopend interview met Hanneke Luitwieler op een stuk Zuid-Hollands Pelgrimspad in het oktobernummer van 'te voet' (nr. 7 '99) vertelde Kees Rodenburg over de door hem uitgezette pelgrimsroute in het Italiaanse Toscane en Latium, 'Een Franciscaanse voetreis' geheten (Assisi -> Rome, 269 km in 17 dagetappes). 'Toen ik begon dacht ik, dat is een leuke klus voor een jaar. Maar zo'n wandelroute blijkt een doorlopende bezigheid. Je blijft voortdurend verbeteringen aanbrengen en er verandert steeds van alles. Zo ben ik nu bezig met het uitzetten van een route van Florence naar Assisi. Franciscus heeft die tocht gelopen toen hij terugkwam van een reis naar Egypte.' Onvermoeibaar deze Haagse wandel- en kaartengek! Zo zie je maar weer hoe druk iemand 't kan krijgen na z'n pensionering! En hoe dat door anderen op prijs gesteld kan worden: want zijn eenvoudige, in eigen beheer uitgegeven gidsje blijkt in een leemte te voorzien. De vraag eraan is zo groot

**Van oosterse wijsgeren, middeleeuwse pelgrims,
Italiaanse humanisten en Duitse dandy's tot de globe-
trottende lifestyle-wandelaar van het jaar 2000.**

Voor de uitvinding van het wiel, voor de draagstoel of voordat de mens paarden, ezels en olifanten tot rijdier maakte, had hij alleen zijn twee voeten om zich mee voort te bewegen. Homo Erectus liep om aan eten te komen, om te vluchten, om vijanden aan te vallen of om een beschutte slaapplek te zoeken. Rij- en trekdiertjes of beëdienden die je draagstoel droegen, bleven tot pakweg 1870 de enige vervoermiddelen naast de benen-wagen. Toen gingen de eerste treinen rijden, en werd het toeristische wandelen voor meer mensen bereikbaar. Lopen kon luxe worden, en zo ontstond het recreatieve wandelen: bij de gratie van het lopen kunnen laten.

Maar als we met wandelen bedoelen: het te voet nastreven van een spiritueel doel, dan begint het wandelen in het oude India, waar mensen soms wel duizend kilometer aflegden en afleggen om naar een heiligdom te komen. Of in Australië waar de Aboriginals sinds onheuglijke tijden hun Walkabout houden, een individuele spirituele zoektocht. Plezierwandelen bestond wel, maar op heel kleine schaal. Boeren, landlieden, priesters en koningen liepen in vervlogen tijden wel eens mijmerend hun akkertje, dorp, tempelhof of paleistuin door. Maar dat waren toch eerder ommetjes. Drie oude legendarische wandelingen, echte wandelingen, stam-

jammerend om zijn moeder. Desondanks bereikte hij de top. De hem beloofde lichamelijke onsterfelijkheid bleef uit, maar als historisch verschijnsel roept hij nog altijd verbazing op en afgrijzen. Er zijn natuurlijk veel meer 'oude wandelaars': in bijbelse tijden beklom Mozes de berg om zijn stenen tafelen te halen, en ook de hele Middeleeuwen door bleef wandelen in dienst van een spirituele opdracht.

ANGST

In Europa was in elk geval tot de zestiende eeuw angst de allesbepalende emotie bij onze houding tegenover de natuur. Als er al lange afstanden werden gelopen, gebeurde dat bij voorkeur over gebaande, bewaakte wegen. Zo 'wandelden' de oude Romeinen met hun legers al over hun heerbanen Europa rond, en buiten Europa reisden Inca's en Azteken over zorgvuldig onderhouden en bewaakte voetpaden met heiligdommen en pleisterplaatsen onderweg. Daarbuiten viel het niet mee een wandeltocht te maken. De wereld was dunbevolkt, de wegen schaars en de natuur vreeswekkend en vol verscheurende dieren.

In 150 na Christus verscheen de roman De Gouden Ezel van de Romeinse schrijver Apuleius. Het boek begint met een voettocht door noordelijk Griekenland, noodgedwongen ondernomen omdat het paard van de hoofdpersoon is uitgeput. Na 'steile bergen,

Canterbury Tales een onovertroffen beschrijving van deze spirituele wandelaars die met de kerken als baken en Rome, Canterbury of Compostella als eindpunt, kilometers vraten. Verder had je troubadours. Zij trokken van hot naar haar om zingend in hun levensonderhoud te voorzien, maar deden

dat liever achterop een boerenkar dan de lange wegen lopend af te leggen. Niemand beweerde dat hij alleen maar rondliep omdat hij wilde wandelen.

Ruim duizend jaar na Apuleius, in 1336, veranderde dat. De Italiaanse humanist Petrarca beklom toen de Mont Ventoux, in de Provence en deed daarvan verslag met de woorden: 'de hoogste berg in deze streek, die men niet ten onrechte De Winderige noemt, heb ik vandaag beklommen, louter uit begeerte om zijn bijzondere hoogte in ogenschouw te nemen.' Hij las hoe de Macedonische koning Philippus vanaf een bergtop aan de ene kant de Adriatische, aan de andere de Zwarte Zee kon zien en dat bracht hem op een idee. Zijn 'De top van de Ventoux' is het allereerste klassieke wandelverhaal: een overnachting aan de voet van een berg, een ontmoeting met een oude plattelander die hem de klim afraadt, de moeiza-

heid en van hunnen kamp met geen
n komenden triomf der laatste
ing der natuur en den wederk
oude dichters traden, zelve

tionale verbindingswegen werden ook toegankelijker. Italiaanse humanisten volgden Petrarca na, maar daarbuiten was er nauwelijks sprake van wandelingen. De eerste toerist en de uitvinder van het essay, de Fransman Montaigne, kwam op zijn tochten maar zelden van zijn paard af. Tot diep in de achttiende eeuw bleef een lange-afstand-wandeltocht ook in Europa een barre onderneming. Toen pas verdwenen de laatste wolven en nam de terreur van struikroverij langzaam af. Het openbaar vervoer werd uitgebreider en overal ontstonden verbindingen per trekschuit en postkoets.

Goethe was eind achttiende eeuw een van de eerste moderne wandelaars. Iemand die rondlopend observeert, het gebied keurt op bezienswaardigheden en de culturele context probeert te vatten, daarbij mensen ontmoetend die hun levensverhaal vertellen. In

oktobernummer van 'te voet' (nr. 7 '99) vertelde Kees Rodenburg over de door hem uitgezette pelgrimsroute in het Italiaanse Toscane en Latium, 'Een Franciscaanse voetreis' geheten (Assisi -> Rome, 269 km in 17 dagetappes). 'Toen ik begon dacht ik, dat is een leuke klus voor een jaar. Maar zo'n wandelroute blijkt een doorlopende bezigheid. Je blijft voortdurend verbeteringen aanbrengen en er verandert steeds van alles. Zo ben ik nu bezig met het uitzetten van een route van Florence naar Assisi. Franciscus heeft die tocht gelopen toen hij terugkwam van een reis naar Egypte.'

Onvermoeibaar deze Haagse wandel- en kaartengek! Zo zie je maar weer hoe druk iemand 't kan krijgen na z'n pensionering! En hoe dat door anderen op prijs gesteld kan worden: want zijn eenvoudige, in eigen beheer uitgegeven gidsje blijkt in een leemte te voorzien. De vraag ernaar is zo groot dat hij besloten heeft de zaak uit handen te geven aan een echte uitgever, vertelde hij mij desgevraagd. 'Ja, dat is Pirola uit Schoorl geworden, die geeft al een aardige wandelgids over Umbrië uit, naast fietsgidsen als de Jakobsroute. Ze willen 'Een Franciscaanse voetreis' in een geheel herziene editie (de zesde op rij, VM) als paperback in februari 2000 publiceren. Dus dat duurt nog even. Maar voor degenen die iets nieuws van mij willen lopen: binnenkort geef ik weer in eigen beheer een gidsje over een stuk van de route Florence - Assisi uit. En wel het eerste deel tot San Sepolcro in Umbrië: 125 km in acht dagetappes.

Voor het tweede deel naar Assisi moet ik nog een paar keer naar Umbrië toe. Ik hoop dat gidsje volgend najaar uit te geven. En als die deelroutes goed blijken te

Maar als we met wandelen bedoelen: het te voet nastreven van een spiritueel doel, dan begint het wandelen in het oude India, waar mensen soms wel duizend kilometer aflegden en afleggen om naar een heiligdom te komen. Of in Australië waar de Aboriginals sinds onheuglijke tijden hun Walkabout houden, een individuele spirituele zoektocht.

Plezierwandelen bestond wel, maar op heel kleine schaal.

Boeren, landlieden, priesters en koningen liepen in vervlogen tijden wel eens mijmerend hun akkertje, dorp, tempelhof of paleistuyn door. Maar dat waren toch eerder ommetjes.

Drie oude legendarische wandelingen, echte wandelingen, stammen uit China. Eerst die van Lao Tse, de taoistische wijsgeer die rond 300 voor Christus op zoek naar de eeuwige waarheid de bergen van China in trok om nooit meer terug te keren. De Reis naar het Westen, een klassiek Chinees boek, hervertelt dit verhaal in sterk gewijzigde vorm als een sprookje. Ongeveer achthonderd jaar later deed de Bodhidharma het omgekeerde: deze Indiase monnik trok te voet de Himalaya over om het boeddhisme naar China te brengen.

Ook uit China stamt het verhaal van keizer Chin, die rond 230 voor Christus de heilige berg de Tai Shan beklom, om de goden van de berg gunstig te stemmen. Voor het eerst van zijn leven was hij geheel alleen en buiten in de natuur. Onderweg overviel een noodweer hem en deze keizer, zo gevreesd om zijn wreedheid, riep

gebaande, bewaakte wegen. Zo 'wandelden' de oude Romeinen met hun legers al over hun heerbanen Europa rond, en buiten Europa reisden Inca's en Azteken over zorgvuldig onderhouden en bewaakte voetpaden met heiligdommen en pleisterplaatsen onderweg. Daarbuiten viel het niet mee een wandeltocht te maken. De wereld was dunbevolkt, de wegen schaars en de natuur vreeswekkend en vol verscheurende dieren.

In 150 na Christus verscheen de roman De Gouden Ezel van de Romeinse schrijver Apuleius. Het boek begint met een voettocht door noordelijk Griekenland, noodgedwongen ondernomen omdat het paard van de hoofdpersoon is uitgeput. Na 'steile bergen, glibberige dalen, bedauwde weiden en kluitige velden' te hebben doorworsteld, ontmoet hij op een helling twee andere 'wandelaars', die druk in gesprek zijn. Hij vraagt of hij mee mag lopen, want wellicht 'zal de bekoring van aardige verhalen de moeilijke beklimming van onze heuvel verlichten'. Zij stemmen toe en vertellen elkaar duizelingwekkende avonturen, tot de stad in zicht komt. Apuleius: 'aan het eind richtte ik mijn schreden naar de eerste de beste herberg die ik zag..'. Een voetreis is voor Apuleius een moeizame en inspannende tocht, die alleen wordt aanvaard met een materiële beloning in het vooruitzicht. Zoals bij Chin, Bodhidharma en Mozes, kon de beloning ook van spirituele aard zijn. In de Middeleeuwen waren lange-afstand-wandelaars bijna altijd pelgrims. De Engelsman Chaucer gaf met zijn

Ruim duizend jaar na Apuleius, in 1336, veranderde dat. De Italiaanse humanist Petrarca beklom toen de Mont Ventoux, in de Provence en deed daarvan verslag met de woorden: 'de hoogste berg in deze streek, die men niet ten onrechte De Winderige noemt, heb ik vandaag beklommen, louter uit begeerte om zijn bijzondere hoogte in ogenschouw te nemen.' Hij las hoe de Macedonische koning Philippus vanaf een bergtop aan de ene kant de Adriatische, aan de andere de Zwarte Zee kon zien en dat bracht hem op een idee. Zijn 'De top van de Ventoux' is het allereerste klassieke wandelverhaal: een overnachting aan de voet van een berg, een ontmoeting met een oude plattelander die hem de klim afraadt, de moeizame tocht naar de top en tenslotte het bevrijdende uitzicht, dat hem tot allerlei bespiegelingen verleidt. Voor Petrarca was de Ventoux een driedimensionale berg en dat was bijzonder. Met de in zijn tijd zeer ongebruikelijke beklimming, 'ontdekt' Petrarca het landschap. Rond dezelfde tijd beginnen schilders perspectief te gebruiken en landschappen en portretten te schilderen. Met het bewust ondergaan van het landschap, werden mensen zich ook bewust van hun individuele gevoelsleven.

ELITE-WANDELAARS

De Renaissance betekende een herontdekking van het individu en een geleidelijke losmaking van de kerk. Angsten voor het natuurlijke en bovennatuurlijke maakten plaats voor een onderzoekende geest. Het tijdperk der ontdekkingsreizen brak aan en interna-

eerste toerist en de uitvinder van het essay, de Fransman Montaigne, kwam op zijn tochten maar zelden van zijn paard af.

Tot diep in de achttiende eeuw bleef een lange-afstand-wandeltocht ook in Europa een barre onderneming. Toen pas verdwenen de laatste wolven en nam de terreur van struikroverij langzaam af. Het openbaar vervoer werd uitgebreider en overal ontstonden verbindingen per trekschuit en postkoets.

Goethe was eind achttiende eeuw een van de eerste moderne wandelaars. Iemand die rondlopend observeert, het gebied keurt op bezienswaardigheden en de culturele context probeert te vatten, daarbij mensen ontmoetend die hun levensverhaal vertellen. In zijn kielzog maakten jonge vermogende Duitsers Bildungs-reizen waarbij ook grote afstanden te voet werden afgelegd. Het doel was hier: kennis opdoen, al reizende wijs worden.

De onbevange ontdekking van de Renaissance heeft hier plaatsgemaakt voor de rationele mens die kennis in hokjes onderbrengt. Spoedig kwam hierop een reactie in de Romantiek, die het Gevoel verheerlijkte en de teloorgang van de woeste natuur bekritiseerde. Toch was West-Europa in de negentiende eeuw geheel gestoffeerd met het soort landschap waar anno 1999 wandelaars van watertanden. De plekjes die Rembrandt of Ruysdael schilderden, lagen toen nog voor het oprapen. Een tijd zonder lange-afstand-paden. Niemand haalde het in zijn hoofd over het wad te lopen of een tweewekelijkse tocht

Schoorl geworden, die g een aardige wandelgids. Umbrië uit, naast fietsgids de Jakobsroute. Ze wille Franciscaanse voetreis' in heel herziene editie (derij, VM) als paperback in 2000 publiceren. Dus dat nog even. Maar voor deg iets nieuws van mij wille binnenkort geef ik weer beheer een gidsje over e van de route Florence - En wel het eerste deel te Sepolcro in Umbrië: 125 acht dagetappes. Voor het tweede deel na moet ik nog een paar ke Umbrië toe. Ik hoop dat volgend najaar uit te geve die deelroutes goed blijke lopen dan wil Pirola ook een paperback uitgeven.

Kees Rodenburg, Een tw Franciscaanse voetreis. V Florence naar Sansepolcro in eigen beheer) 12/99, 53 p, zw.w. ill. + topkrt. f 18,50.

Thörlo

Light Trekking

De perfecte keuze voor wandelen met lichtgewicht wandelschoenen. Beschermt tegen blaren en openschurende huid. Uitstekende pasvorm en goed ventilerend.

BEL VOOR DEALERADRESSEN 040

te organiseren langs campings, berghutten of jeugdhutten want die had je toen nog niet. In de negentiende eeuw was reizen iets voor een bevoorrechte elite. Wie wandelde, deed dat met mahoniehouten wandelstok, zware hoed, drollenvanger en glimmende schoenen, begeleid door bedienden om je het gepeupel van het lijf te houden en om de omgeving duidelijk te maken dat je niet van de straat was. Pas bij voldoende afstand kon je dromend naar die zwoegende lieden kijken en pastorale tafereeltjes verheerlijken. Elke met schilders-ezel of schetsboek vastgelegde boer die voor een duit wel wil glimlachen, zou onmiddellijk zijn leven willen inruilen voor dat van die pijprokende, weldoorvoede heer. Plezierwandelen was altijd voorbehouden geweest aan een elite en in een gecultiveerd, min of meer veilig gebied. Ook nu nog, want wat is Nederland anders dan een steenrijk park voor welgestelden?

VOLKSOPVOEDERS

Waar in Duitsland de filosoof Friedrich Nietzsche met zijn 'Zarathustra' de traditie van de spirituele wandelaar voortzette, trokken in Nederland in de vorige eeuw diverse 'volksopvoeders' de natuur in, al dan niet met botaniseertrommel en in drollenvangers. De Goereese dominee Jacobus Craandijk is hiervan een goed voorbeeld. De boeken van deze man, waarin hij in alle toonaarden de Nederlandse natuur en de Nederlandse landschappen verheerlijkt, waren tot diep in deze

eeuw populair en hadden een grote invloed op onze beleving van het wandelen.

Op de grens van negentiende en twintigste eeuw was Frederik van Eeden een voortrekker op zowel het gebied van natuurbescherming als wandelen. In zijn boeken *Onkruid* en *Onkruid 2*, introduceert hij de term 'natuurmonument', uit het Duitse Naturdenkmal, want Van Eeden leunde sterk op het Duitse negentiende-eeuwse denken. De Vereniging Natuurmonumenten nam dit weer van Van Eeden over.

In de jaren twintig en dertig waren het natuurlijk de Verkade-prentenboeken van Heimans en Jac.P. Thijsse die de natuur en het Nederlandse landschap onder de aandacht van het grote publiek brachten. De albums van Thijsse zijn nog steeds populair. In zijn tijd had Nederland misschien wel de meest ideale vorm voor wandelen: de natuur was nog groten-deels onaangetast, openbaar vervoer functioneerde redelijk en grote delen van ons nog dunbevolkte land werden voor wandelaars toegankelijk, ook doordat steeds meer landgoederen werden opengesteld voor het publiek. In dezelfde tijd als de Verkade-albums komt het sportieve wandelen op. Wandelen omwille van lichaamsbeweging. Bij voorkeur georganiseerd en geüniformeerd gingen in die tijd padvindende paden op en de lanen in. Zingend en fluitend, en kamperend in de natuur. Sporten in de vrije natuur, meestal met een duimendik moralisme. Gezonde geest in een gezond lichaam. In deze tijd lag het

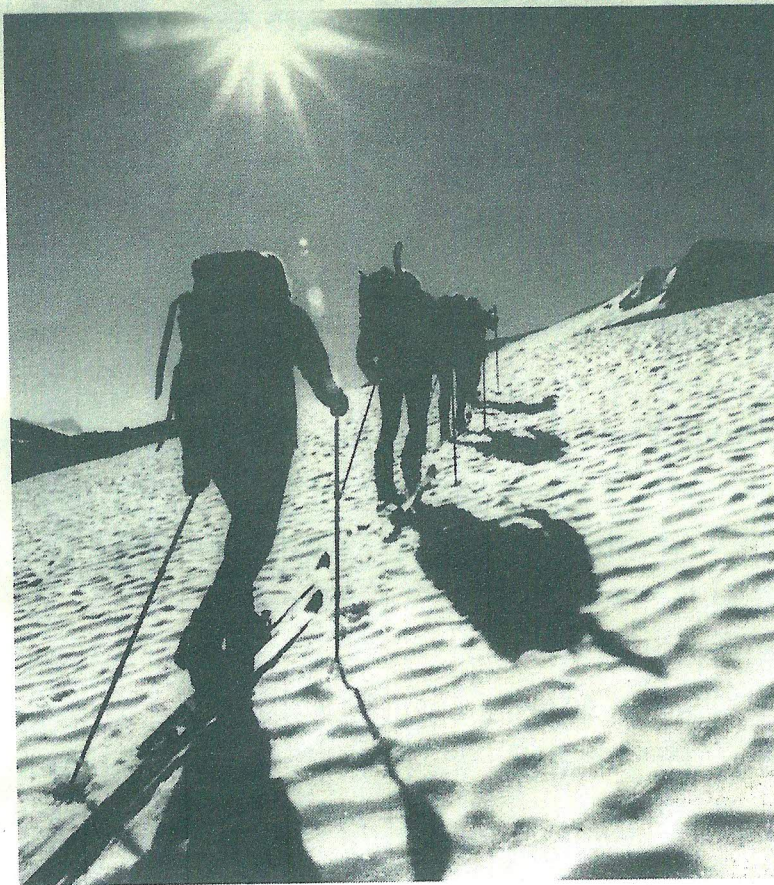
georganiseerde wandelen vaak in het verlengde van militaristische en nationalistische ideeën. Het is ook de tijd van de eerste langeafstandspaden, berghutten en refuges. Aanverwante sporten als fietsen, langlaufen en kanoën komen ook op in deze tijd. Het is de tijd van de opstand der horden, het socialistisch heil en de massasporten. De laatste in deze rij grote inspiratoren voor het wandelen was Leclercq, een Limburgse natuurliefhebber die met zijn in 1943 verschenen 'Bomenspiegel voor de

wandelaar' wees op de biologische variatie in onaangetaste oude landschappen, die zoveel groter is dan in gemoderniseerde. Biodiversiteit, zouden we vandaag zeggen.

LIFESTYLE-WANDELAAR

Na de oorlog gingen de padvindende wandelclubs door, maar geleidelijk kreeg je meer individuele lopers.

Eind jaren zestig had je de hippie-trektochten, mensen die liftend en lopend naar Afghanistan en Kash-

mir en Nepal trokken, lurkend aan joints en voortdurend op zoek naar de global community van gelijkgestemden.

De lifestyle-wandelaar, dus iemand die met drinkflessen, outdoor wear en kaarten individueel een gebied verkent, puur vanwege de ervaring, zie je pas vanaf de jaren zeventig. Dit type individuele wandelaar is groter in aantal dan ooit. Een wereldwijd netwerk van paden, kaarten en trekkershutten bedient hem op zijn gemak. De Derde-wereldreizigers van nu zijn de deftige dames en heren van een eeuw geleden, beschermd reizend met een hoop status, tijd en geld, dingen waarvan de lokale mensen alleen maar kunnen dromen. Hun bedienden zijn vandaag de Nepalese sherpa's en Andes-indianen die de rugzakken dragen over respectievelijk de Himalayapassen en de Inca-paden. Die zijn er voor de mensen die nog echt platteland willen zien, vol pittoreske armoede.

Intussen schuift de grens van de ongerepteheid steeds verder op. Voor veel mensen is de gedachte dat iets ongerept is en nog nooit door mensenvoeten betreden, onwettig en zij stropen systematisch de wereldkaart af op zoek daarnaar. Op een dag zullen deze gebieden op zijn, en dan kan er alleen nog gewandeld worden in de voetsporen van anderen. Maar wie weet wat de toekomst brengt.

**'te voet' wenst u een
geweldig wandel-
millennium.**